

נטיעה וזריעה - דרכים בעבודת ה'

נטיעה וזריעה

בויקרא רבה (פרשה כה) ר' יהודה ברי' סימון פתח: "אחרי ה' אלקיכם תלכו" (דברים יג, ה). וכי אפשר לבשר ודם להלוך אחר הקב"ה, אותו שכתוב בו: "בים דרכך ושבילך במים רבים" (תהלים עז, כ) ואתה אומר אחרי ה' תלכו? "ובו תדבקון", וכי אפשר לב"ו לעלות לשמים ולהדבק בשכינה, אותו שכתוב בו: "כי ה' אלקיך אש אוכלה" (דברים ד, כד)... אלא מתחלת ברייתו של עולם לא נתעסק הקב"ה אלא במטע תחלה, הה"ד: "ויטע ה' אלהים גן בעדן" (בראשית ב, ח). אף אתם כשנכנסין לארץ לא תתעסקו אלא במטע תחלה הה"ד: "וכי תבאו אל הארץ ונטעתם" (ויקרא יט, כט).

ונראה דהנה בעבודת הש"י יש שני דרכים, בחינת ביטול היינו שיחשוב מהותו: מה הוא, מאין באת מטפה סרוחה, וכי הוא ברי' שפלה וקטנה עומדת בדעת מעוטה וקלה לפני תמים דעות ב"ה ושיהי' נבזה בעיניו נמאס ועייז יהי' נכנע להש"י. ויש דרך שיגבה לבו בדרכי הש"י, וחייב אדם לומר בשבילי נברא העולם, ויראה אדם עצמו חציו זכאי וחציו חייב וכי עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם כולו לכף זכות, ויזכור גודל מעלת נשמתו ויהיה תקיף וחזק בעבודת הש"י וכל מה שהוא זולת עבודת הש"י יהיה כאפס וכאין ולא ינוח ולא ישקוט אפי' רגע באשר יודע שכל העולם תלוי בו.

והנה כבר אמרנו במק"א ההפך בין נטיעה לזריעה, שענין זריעה הוא שנותן את הגרעין בארץ והוא נרקב ואח"כ נצמח ממנו זרעים או אילן, ואמרו ז"ל אימת קגביל לבתר דבלה. וענין נטיעה הוא הנוטע יחור או זמורה בארץ והוא משתרש ומתגדל ומתעבה עד שנעשית הזמורה עצמה שנטע לאילן רב.

ובעבודת הש"י מכוונים שני דרכים הנ"ל לזריעה ונטיעה, שעבודת הש"י בבחינת ביטול כנ"ל היא כעין זריעה דקגביל לבתר דבלה, וכן הוא המבטל את עצמו ונעשה נכנע להש"י בכל בחינת אז יערה עליו רוח ממרום בחיות חדשה ויצמח ויגדל. והדרך השני להיות תקיף וחזק בעבודת הש"י הוא בחינת נטיעה, כי כל נטיעה הוא לשון חוזק... ונגד שתי בחינות אלו אמר הלל: "אם אין אני לי מי לי, וכשאני לעצמי מה אני" (אבות א, יד). אם אין אני לי מי לי הוא הדרך השני הנ"ל שיהי' תקיף וגיבור בעבודת ה' לא ישוב מפני כל, וכשאני לעצמי מה אני הוא בחי' ביטול.

והנה בעבודת האדם נראה להקדים להיות גבור תקיף בעבודת ה' בחוזק, זו בחינת נטיעה, כי אם יתחיל בבחינת ביטול יש לחוש שיתבטל ויתבייש בפני המלעיגים עליו או יתר המניעות, ע"כ יש להקדים בחינת נטיעה שהיא חוזק הלב והתלהבות, ואחרי כן יבוא לבחינת ביטול, כפי שסידר הלל בראשונה אם אין אני לי מי לי, ואח"כ וכשאני לעצמי מה אני. וכן יש לפרש הכתוב: "ויטע ה' אלקים גן בעדן מקדם וישם שם את האדם אשר יצר" (בראשית ב, ח), היינו שבראשונה ויטע וגו' שנברא בחינת נטיעה, היא התחזקות והתגברות למען כשיבוא האדם יקנה בראשונה הבחינה ההיא ויהיה גיבור תקיף להמשיך את כל העולם לעבודת הש"י, כמו שאמרו ז"ל (זוה"ק ח"א רכא ע"ב) שאמר אדה"ר לכל הבהמות והחיות בואו ונשתחוהו וגו'. וזה שמרומז בדברי המדרש שלא נתעסק הקב"ה אלא במטע תחילה וכן הוא הדרך להקדים בחינת נטיעה לבחינת זריעה כנ"ל (שם משמואל, קדושים

(תרע"א עמ' רפ)

עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עברה. דע מאין באת ולאן אתה הולך ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון. מאין באת מטפה סרוחה ולאן אתה הולך למקום עפר, רימה ותולעה. ולפני מי אתה עתיד לתן דין וחשבון לפני מלך המלכים הקדוש ברוך הוא (אבות ג א)

הוא היה אומר: חביב אדם שנברא בצלם... חביבין ישראל שנקראו בנים למקום... חביבין ישראל שנתן להם כלי חמדה... (אבות ג יד)

אחר שבמשנה א' גינה את האדם שבא מטיפה סרוחה, אמר כאן שנברא בצלם אלקים. וכנגד לאן אתה הולך, אמר שנקראו בנים למקום, שנאמר בנים וגוי' וכתוב שם לא תתגודדו וגוי' עלמת, כי כשהולך כבן אצל אביו אין להתעצב ע"ז. וכנגד דין וחשבון אמר שנתן להם כלי חמדה, כי ע"י התורה שהיא תבלין להיצר הרע נוכל להנצל מהדין (רוח חיים לאבות ג, יד)

"והרי"א ז"ל פירש שהאלקי רבי עקיבא עשה דבריו וחקירת חכמתו על דברי ר' עקביא בן מהללאל, כאלו מפני שיתוף השם אשר בהם עקביא ועקיבא התאחדו שניהם בדרוש אחד. והוא שעקביא נתן דרך שלא יבא האדם לידי עבירה כשיסתכל בפתיחות חומרו וגנות התחלתו שממנו נברא וגם כן בהפסדו וכלייתו שהוא הולך למקום עפר רמה ותולעה, ור' עקיבא השיב עליו שהדרך היותר אמתי להתרחק האדם מן העבירה, ההסתכלות הצריך לזה, אינו בגנות תואר האדם ופחיתות התחלתו וסופו, אבל היא שיסתכל לשלשה דברים אחרים שמהם יכיר יוקר מעלתו ורוממותו כפי צורתו.

כנגד מה שאמר עקביא שיסתכל שבא מטפה סרוחה, אמר ר' עקיבא שלא יביט לחומר כי עפר הוא ואל עפר ישוב, והיה נוטה אל הפחיתות כפי טבעו, אבל יסתכל בענין נפשו ושלמות יצירתו שנבראת בצלם אלקים ובזה יתדרך לפעול פעולת המעלה והשלימות כפי שכלו וזהו מאמר חביב אדם שנברא בצלם.

וכנגד מה שאמר עקביא שיסתכל שהוא הולך למקום עפר רמה ותולעה, אמר ר' עקיבא שזה אולי יביאהו להיות מחללי היאוש כמאמר איוב אדם ילוד אשה וגוי', ויותר טוב שיסתכל בסותרו והוא שנקראו בנים למקום שעניינו חיים נצחיים ונשארים לפניו תמיד כבן העובד לפני אביו, ולזה בא מאמר חביבין ישראל שנקראו בנים למקום. ויעשה ראיתו מפסוק בנים אתם לה' אלקיכם לפי שסוף הפסוק הוא לא תתגודדו ולא תשימו קרחה בין עיניכם למת, ר"ל שהמתים מבני ישראל אינם נפסדים ולא כלין בעצמן כי הם בני אל חי ואף במיתתן קרויין חיים, וימשך מזה שלהיותם בני האלקים יעשו מעשים משובחים וילכו בדרכי אביהם שבשמים.

וכנגד המאמר השלישי של עקיבא ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון ראה ר' עקיבא כי גם בזה היה מאמרו חסר, כי ראשונה היה ראוי לדעת חיוב האדם בתורה ומצות ואחר כך יאמר שיתן דין וחשבון, ולכך הוסיף ר' עקיבא מאמר חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה, כי זה מה שראוי שידע האדם בראשונה שנתן לו השם יתברך תורה ומצוות לא למעמס ולטרור כי אם מתוך חבה כמו שאמר ר' חנניה בן עקשיא רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות וכו'. וה"ר משה אלשקאר דרך דרך זה בשתי החלוקות הראשונות, אמנם בשלישית פירש כי כנגד מה שאמר ולפני מי אתה עתיד ליתן דין וחשבון אמר חביבין ישראל שניתן להם כלי חמדה אשר תליץ בעדם בפני הדיין ובשבילה יזכו לחיי העולם הבא (מדרש שמואל לאבות)

יש לפרש כוונת המשנה (אבות פי"ג) הסתכל בשלשה דברים וגו' שהוא לכאורה כפל לשון שהיה צ"ל דע מאין באת מטפה סרוחה. אבל י"ל הפירוש שהתנא אמר שני דברים, ראשון מצד נשמתו שמחצבתה ממקור גבוה מאד מאד וזוהי כוונתו מאין באת, וידוע תיבת אין שרומז על שלש הראשונות, ולאן אתה הולך, היינו שעתיד לאשתאבא בגופא דמלכא, ולפני מי וגו' היינו למעלה ממי שמי הוא בינה, והשני מצד הגוף מאין באת מטיפה סרוחה וגו'. (שם משמואל, בהר תרי"ע עמ' שלו)

"לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלוקיך... שאצל מזבח ה' אלוקיך צריך שתתבטל מכל וכל ולא ישאר בלבך שום תקיפות. כי באותו מקום מסלק האדם כל תפיסת שכלו ויודע שהשי"ת מושא ומעולה גבוה מעל גבוה. ולכן היה ההשתחויה במקדש בפישוט ידים ורגלים תכלית ההתבטלות" (סוד ישרים, שופטים תרמ"א).

הנוטעים והזורעים

נח- נוטע כרם: "ויחל נח... ויטע כרם" (בראשית כא, כ). הוא זה שהתחיל בנטיעה (תנחומא נח, יד).
אברהם אבינו נוטע אשל "ויטע אשל בבאר שבע" (בראשית כא, לג).
יעקב אבינו נוטע את עצי השיטים "יעקב אבינו נטע אותם בשעה שירד למצרים" (תנחומא תרומה ט)
שלמה נוטע כרמים ועץ כל פרי: "בניתי לי בתים נטעתי לי כרמים... ונטעתי בהם עץ כל פרי" (קהלת ב, ד-ה). בשעה שבנה שלמה ביהמ"ק נטע בו כל מיני מגדים (יומא לט ע"ב), וי"עמד שלמה בחוכמתו על משתיתה של ארץ וראה איזה משתיתה מופנה לשם ונטע" (קהלת רבה ב, ז). על אשת החיל אומר שלמה: "מפרי כפיה נטעה כרם" (משלי לא, טז).
הנביאים נשלחים "לנטוע שמים וליסוד ארץ" (ישעיהו נא, טו), "לבנות ולנטוע" (ירמיה א, י; יח, ט).
ה' מזהירנו לטעת בארץ "א"ל הקב"ה לישראל: אע"פ שתמצאו אותה מלאה כל טוב, לא תאמרו נשב ולא ניטע – אלא הוּו זהירין בנטיעות" (תנחומא קדושים ח).
יצחק אבינו – הזורע היחיד במקרא: "ויזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא כנאה שערים, ויברכהו ה' " (בראשית כו, יב).

"בכל נפשך" – "כיצחק אבינו שעקד עצמו ע"ג המזבח" (ספרי, ואתחן רמא).

"ויטע ה' אלוקים גן בעדן" (בראשית ב, ח), "ארזי הלבנון אשר נטע" (תהילים קד, טז).
בגאולה נוטע ה' את עם ישראל בארצם כדכתיב: "תבאמו ותטעמו בהר נחלתך" (שמות טו, יז),
"ונטעתיו ושכן תחתיו" (שמואל ב ז, י), "ויעזקהו... ויטעהו שרק" (ישעיה ה, ב), "ואנוכי נטעתיד
שורק" (ירמיה ב, כא), "וה' צבאות הנוטע אותך" (ירמיה יא, יז), "ונטעתים ולא אטוש" (ירמיה כד, ו),
"ונטעתים בארץ הזאת באמת" (ירמיה לב, מא), "ונטעתי אתכם ולא אטוש" (ירמיה מב, י) "ונטעתים
על אדמתם" (עמוס ט, טו), "גוים הורשת ותטעם" (תהילים מד, ג), "וכנה אשר נטעה ימינך" (תהילים פ,
טז), "ונטעתיהו ושכן תחתיו" (דה"א יז, ט).

"כגון הזה שנוטע מערוגה לערוגה- כך עתיד הקב"ה ליטע אותם מארץ טמאה לארץ טהורה" (פרקי
דרי אליעזר, יט).
"בעוה"ז היו הכל מתאוים לא"י וע"י עוונות גליתם ממנה, אבל לעתיד לבוא אני אטע אתכם
בתוכה נטיעת שלוח" (דברים רבה ג, יב).

בשעת הגאולה - ישראל מטעו של הקב"ה. "קומי אורי כי בא אורך וכבוד ה' עליך זרח, כי הנה
החושך יכסה ארץ וערפל לאומים - ועליך יזרח ה' וכבודו עליך יראה. והלכו גויים לאורך ומלכים
לנגה זרחך... תחת היותך עזובה ושנואה ואין עובר ושמתיך לגאון עולם משוש דור ודור... וידעת
כי אני ה' מושיעך וגואלך אביר יעקב... ועמד כולם צדיקים לעולם ירשו ארץ נצר מטעי מעשה ידי
להתפאר... אני ה' בעתה אחישנה" (ישעיהו ס) "נצר מטעי" - "הענף אשר נטעתי מעשה ידי הוא, ויש
מה להתפאר בו..." (מצודת דוד)

"...לשום לאבלי ציון לתת להם פאר תחת אפר, שמן ששון תחת אבל, מעטה תהלה תחת רוח כהה,
וקרא להם אילי הצדק מטע ה' להתפאר" (ישעיהו סא) "מטע ה'" - "אשר ה' נטע אותם להתפאר
בהם" (מצודת דוד)

מטע ה', האידיאלים הכלליים שהם המגמות העולמיות כולן, אצילות האורות העליונים ברוממות
תעודתם - נשמתה של האומה הישראלית, ונשמתו של כל יחיד מישראל בפנימיות מהותה, מאור
זה היא אצולה. ויש בה חשק של חפץ חיים ועצמיות עליון זה, שאין טהרתו ועצמתו נפסקת, ולא
משתנה מפני שום כח ושום מאורע שבעולם. מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, ונהרות לא
ישטפוה. בפועל היותר מצוייר ויותר טיפוסי נאצלה הנשמה הישראלית, במקוריותה. עולמה
המוגבל המעשי אינו אלא משכלל ומבליט את צביונה ביחשים ידועים, מרומם עוד יותר את
ערכה.

דומה למטע כרם ע"י שתילי נצרים מוכנים כבר בצורתם, לא כצורה היולנית, שרק כח כמוס בה
דוגמת מטע של גרעין, שאם לא יעבד וירקב לא יצלח למאומה, זהו גורל הנפשות הטבעיות אשר
לכל עם ולשון, הקשורים בשורש הטבע, לא כן ישראל, אשר רוממנו מכל לשון, ואצילות הנשמה
הוכנה מראש מקדם בכליל תפארתה, במעמד מתעלה מכל בחירה וחפץ מוגלם (עולת ראייה ב קנט)

"הנך יפה - בנטיעה" (שיר השירים רבה א, סב)